

การจัดประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 4
The 4th STOU Graduate Research Conference

การปรับเปลี่ยนความเชื่อ และความหมายของสถานที่ของที่ตั้งบ้าน และที่ฝังศพ
ของชนเผ่าม้งในเมืองหลวงพระบาง สปป.ลาว

**Changing Beliefs and Sense of Places of House and Burial
of Hmong in Luang Prabang District, Lao PDR.**

ยิ่งทรง ทนงศักดิ์ (Ying Xong Thanongsack)* ชูศักดิ์ วิทยาภัก (Chusak Wittayapak)**

บทคัดย่อ

การวิจัยเชิงคุณภาพนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเชื่อ และความหมายของสถานที่ของที่ตั้งบ้าน และที่ฝังศพของ ชนเผ่าม้งในบริบทชุมชนบนพื้นที่สูง และชุมชนในตัวเมือง

ประชากรกลุ่มตัวอย่าง คือ ชนเผ่าม้ง และข้าราชการที่อยู่ในเมืองหลวงพระบาง สปป.ลาว จำนวน 38 คน โดยใช้วิธีการสุ่มแบบเจาะจง ได้แก่ ผู้นำตระกูล ตัวแทนสตรี หมอทรง คณะประธานสมาคม ตัวแทนชนเผ่าม้งที่เป็นข้าราชการ และเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้อง

ผลการวิจัยพบว่า ประการแรก บริบทชุมชนบนพื้นที่สูง ชนเผ่าม้งความเชื่อในเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับแนวคิด ฮวงจุ้ย หรือล่งเหมะ (*loj mem*) ได้แก่ ทิศทางของสถานที่ ทิศทางของต้นกับปลายไม้สร้างบ้าน และ โลงศพ การจัดการสถานที่ภายในของตัวบ้าน นอกจากนี้ยังมีการสร้างเชื่อว่าด้วยตำแหน่งแห่งที่ และการสร้างสถานที่จินตนาการทางพิธีกรรม และประการที่สอง บริบทที่ตั้งชุมชนในตัวเมือง สภาพสิ่งแวดล้อมพื้นที่ทางกายภาพ และสังคมเปลี่ยนไป ทำให้สถานที่ถูกจำกัดด้วยปัญหาที่ดิน และนโยบาย แต่ว่าชนเผ่าม้งต้องซื้อที่ดินเพื่อเป็นสถานที่สำหรับการบ้าน และฝังศพ ผลกระทบเหล่านี้ ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงทิศทางของสถานที่ ทิศทางต้นกับปลายไม้สร้างบ้าน และ โลงศพ การจัดการสถานที่ภายในของตัวบ้าน และการสร้างสถานที่ที่มีข้อจำกัดทางด้านที่ดิน แต่ว่าการสร้างสถานที่ความเชื่อทางพิธีกรรมยังมีการปฏิบัติเช่นเดียวกับบริบทที่ตั้งชุมชนบนพื้นที่สูง

คำสำคัญ ความเชื่อ ความหมายของสถานที่ บ้าน ที่ฝังศพ ม้ง

Abstract

This qualitative research is aimed to study beliefs and sense of place of house and burial of Hmong in the highland community and urban community context.

The sampling groups are 38 samples of the Hmong people and the government officers in Luang Prabang district, Lao PDR. Samples were chosen by using purposive sampling method they are head of clan, representative of women, shaman, chairman of association, representative of Hmong government officers and relevant government officers.

The research shows that, first in the highland community context, the Hmong believed in the supernatural beings which related with Feng Shui or Long Mea (*loj mem*) including the direction of place, the wood material to construct house and build coffins and the place management inside the house. There is also a location belief of place and creating ritual belief of place. Second, in the urban community context, the environment of physical space and social change. Make a place is limited by the land problem and policies, the Hmong have to purchase land for place of house and burial. These effects made changes to the direction of the place, the wood material to construct house and build coffins, the place management inside the house, and Construction place in of the limited land. However, the creating of ritual belief on place still being practiced as well as in the highland community context.

Keywords: Belief, Sense of Place, House, Burial, Hmong.

* นักศึกษาหลักสูตร วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต ภาควิชา ภูมิศาสตร์ คณะ สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย เชียงใหม่

** ตำแหน่งทางวิชาการ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ภาควิชา ภูมิศาสตร์ คณะ สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย เชียงใหม่

การจัดประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 4
The 4th STOU Graduate Research Conference

บทนำ

ม้ง (The Hmong) เป็นชื่อของกลุ่มคนที่ใช้เรียกตนเองในกลุ่มชนเผ่า หรือกลุ่มชาติพันธุ์ที่ดำรงชีพอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของจีน ภาคเหนือของพม่า ลาว เวียดนาม ไทย และบางส่วนของกระจายอยู่ในประเทศสหรัฐอเมริกา ฝรั่งเศส ออสเตรเลีย แคนาดา และประเทศอื่นๆ (ประสิทธิ์ ลิปรีชา, 2554: 9) และชนเผ่าม้งในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) เป็นกลุ่มชนเผ่าม้งที่มีประวัติศาสตร์การย้ายถิ่นฐานมาจากทางตอนใต้ของจีนเข้าทางภาคเหนือของเวียดนาม และลาว ในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 ซึ่งมีการตั้งถิ่นฐาน และย้ายถิ่นฐานตามสันเนินเขาหรือภูเขาที่สูงทางภาคเหนือของประเทศลาว เพื่อหาสถานที่ที่มีความเหมาะสมในการเพาะปลูกยังชีพ และเลี้ยงสัตว์ (Yang, 1993; Tapp, Michaud, Culas & Lee, 2004)

ทศวรรษ 1960 ปรากฏมีชนเผ่าม้งตั้งถิ่นฐานใหม่อยู่ บ้านนงเวียง (ปัจจุบันบ้านธาตุโอบตด กลุ่มบ้านวิชน เมืองหลวงพระบาง) ปี ค.ศ. 1975 ราชการชนเผ่าม้งจำนวนหนึ่งได้ย้ายเข้ามาทำงานตามหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐ ณ เมือง หลวงพระบาง มาถึงปี ค.ศ.1986 พรรคประชาชนปฏิวัติลาวได้ตกลงปฏิรูปแผนพัฒนาเศรษฐกิจสังคมแห่งชาติโดยใช้ชื่อว่า “นโยบายจินตนาการใหม่” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อลดความยากจน ปรับปรุงวิธีการคุ้มครองทรัพยากรบนพื้นที่สูงใน สปป.ลาว และทศวรรษ 1990 ได้เริ่มปฏิบัตินโยบายแบ่งดินแบ่งป่าหรือจัดสรรที่ดิน และป่าไม้ภายใต้แผนการออกเอกสารกรรมสิทธิ์ที่ดิน นำไปสู่การจำกัด และยุติการแผ้วถางป่าทำไร่เลื่อนลอยทั่วประเทศให้ยุติอย่างสิ้นเชิง ในปี ค.ศ.2010 ผลกระทบเหล่านั้นเป็นสาเหตุที่ทำให้ประชาชนใน สปป.ลาว มีการย้ายถิ่นออกจากหมู่บ้านบนพื้นที่สูงเข้ามาสู่พื้นที่ราบลุ่ม และตัวเมือง

ในปี ค.ศ. 1995 เมืองหลวงพระบางได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นเมืองมรดกโลก ทำให้เกิดธุรกิจอุตสาหกรรม การท่องเที่ยว และขยายตัวมากขึ้น ทำให้ชาวเมืองหลวงพระบางมีอาชีพใหม่เกิดขึ้น เช่น การขายผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น การบริการนำเที่ยว ที่พัก และอื่น ๆ ในปี ค.ศ. 1995-1998 ชนเผ่าม้งบนพื้นที่สูงได้ย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานใหม่ในเมืองหลวงพระบางตามพื้นที่ที่ได้จัดซื้อไว้ก่อน

ทศวรรษ 2000 การปฏิบัตินโยบายยุติการปลูกฝิ่นได้เริ่มปฏิบัติอย่างจริงจัง เพื่อบรรลุเป้าหมายให้ประชาชนลาว ยุติการปลูกฝิ่นอย่างสิ้นเชิง ในปี ค.ศ. 2005 ในปี ค.ศ. 2006 ได้มีการปฏิบัติตามนโยบายการตั้งถิ่นฐาน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมหมู่บ้านที่มีขนาดเล็ก และกระจัดกระจายอยู่ตามภูเขา ป่าต้นน้ำต่าง ๆ บนพื้นที่สูง ให้รวมกันเป็นชุมชนแบบกระจุกตัว หรือเป็นหมู่บ้านขนาดใหญ่เพื่อให้รัฐสามารถบริหารจัดการ และประชาชนสามารถเข้าถึงระบบสาธารณสุขไปได้อย่างสะดวกรวดเร็ว แต่ก็มีประชาชนบางกลุ่ม รวมถึงชนเผ่าม้งจำนวนหนึ่งที่ฐานะทางเศรษฐกิจดีสามารถหาซื้อที่ดินภายในตัวเมืองได้ ก็เริ่มทยอยย้ายออกจากหมู่บ้านบนพื้นที่สูง และหมู่บ้านที่รัฐจัดสรรที่ดินให้ตั้งบ้านเข้ามาอยู่ในพื้นที่ของตนที่ได้จัดซื้อไว้ภายในตัวเมือง เพื่อประกอบอาชีพใหม่ เช่น ค้าขาย การบริการ และขนส่ง

ในปี ค.ศ. 2010 ได้มีการปฏิบัติตามแผนพัฒนาตัวเมือง โดยเฉพาะ โครงการขยายท่าอากาศยานหลวงพระบาง ส่งผลให้ประชาชนต้องย้ายออกจากพื้นที่ ส่วนหลุมฝังศพของประชาชน ข้าราชการ ทหาร และตำรวจก็ถูกขุดหรือ เป็นเหตุให้หลุมกลานชนเผ่าม้งที่มีหลุมฝังศพของบรรพบุรุษอยู่ในพื้นที่ไม่ยินยอมให้มีการขุดหรือหลุมฝังศพ ผู้เสียหายได้เสนอแนะวิธีการตามหลักความเชื่อประเพณีของชนเผ่าม้งดั้งเดิมได้กลายเป็นเครื่องมือการต่อลงระหว่างผู้เสียหายกับองค์กรของรัฐ ในที่สุดรัฐได้ขึ้นนโยบายการชดเชยค่าทำพิธีกรรม และจัดสรรที่ดินฝัง

การจัดประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 4
The 4th STOU Graduate Research Conference

ศพใหม่ให้กับผู้เสียหาย ทำให้ผู้เสียหายยินยอมย้ายศพบรรพบุรุษออกจากพื้นที่โครงการ จึงทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจศึกษา การปรับเปลี่ยนความเชื่อ และความหมายของสถานที่ของที่ตั้งบ้าน และที่ฝังศพของชนเผ่าม้งในเมืองหลวงพระบาง

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาความเชื่อ และความหมายของสถานที่ของที่ตั้งบ้าน และที่ฝังศพของชนเผ่าม้งในบริบทที่ตั้งชุมชน บนพื้นที่สูง และบริบทที่ตั้งชุมชนในตัวเมือง

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งผู้วิจัยได้ใช้วิธีการสำรวจภาคสนาม การสังเกตการณ์ และการสัมภาษณ์เชิงลึก ประชากรกลุ่มตัวอย่าง คือ ชนเผ่าม้ง และข้าราชการที่อยู่ในเมืองหลวงพระบางจำนวน 38 คน โดยใช้วิธีการสุ่มแบบเจาะจง ได้แก่ ผู้นำตระกูล 10 คน ตัวแทนสตรี 10 คน หมอทรง 5 คน นอกจากนี้ยังมีกลุ่มคณะประธานสมาคม 5 คน ตัวแทนชนเผ่าม้งที่เป็นข้าราชการ 5 คน และเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้อง 3 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ แบบสำรวจ แบบสัมภาษณ์ สมุดบันทึก เครื่องบันทึกเสียง กล้องถ่ายภาพดิจิทัล และเครื่องรับสัญญาณดาวเทียมของระบบ การกำหนดตำแหน่งบนโลก การดำเนินการวิเคราะห์นั้นได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ และข้อมูลเชิงพื้นที่ เพื่อให้ทราบกระบวนการความเชื่อ และความหมายของสถานที่ของที่ตั้งบ้าน และที่ฝังศพของชนเผ่าม้งในบริบทที่ตั้งชุมชน บนพื้นที่สูง เพื่อนำไปใช้การอธิบาย และวิเคราะห์หากกระบวนการปรับเปลี่ยนความเชื่อ และความหมายของสถานที่ของที่ตั้งบ้าน และที่ฝังศพของชนเผ่าม้งบริบทที่ตั้งชุมชนในตัวเมือง

ผลการวิจัย

จากการวิจัยพบว่า ชนเผ่าม้งที่อาศัยอยู่ในตัวเมืองหลวงพระบางส่วนใหญ่ได้ตั้งถิ่นฐานเป็นชุมชนบ้านบนพื้นที่สูงทางทิศตะวันออก และตะวันออกเฉียงเหนือของเมืองหลวงพระบาง ผู้วิจัยได้คำนวณตามรุ่นคนที่อายุมากกว่า 50 ปี โดยนับจากบรรพบุรุษที่ย้ายเข้ามาในลาว ในปัจจุบันเป็นคนรุ่นที่ 4 และ 5 และเรื่องราวของชนเผ่าม้ง สันนิษฐานว่าชนเผ่าม้งได้ย้ายเข้ามาในลาวประมาณ 150-200 ปีมาแล้ว สอดคล้องกับ Schliesinger (2003) ที่กล่าวว่าชนเผ่าม้งที่ย้ายถิ่นฐานออกจากเวียดนามผ่านทางแขวงหัวพัน จากนั้นแยกกันย้ายไปทางทิศใต้ ได้แก่ แขวงเชียงขวาง แขวงเวียงจันทร์ แขวงบรีคันไซ และทางทิศตะวันตก ได้แก่ แขวงอุมไซ หลวงน้ำทา ไชยะบูลี และหลวงพระบาง จนถึง ปี ค.ศ.1850 บ้านของชนเผ่าม้งกระจัดกระจายเบาบางอยู่ตามบนพื้นที่สูงในทั่วภูมิภาคทางภาคเหนือของประเทศลาว (Schliesinger, 2003: 235) หลังจากที่ ชนเผ่าม้ง ได้ตั้งบ้านปักหลักดำรงชีวิตเป็นชุมชนบนพื้นที่สูง จนถึงทศวรรษที่ 1960 ก็ได้ทยอยย้ายเข้าไปตั้งถิ่นฐานปักหลักอยู่ในตัวเมืองหลวงพระบาง ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 ช่วงเวลา คือ ช่วงที่ 1 การย้ายถิ่นฐาน ในปี ค.ศ. 1960-1974 ชนเผ่าม้งที่อาศัยอยู่บนพื้นที่สูง

การจัดประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 4
The 4th STOU Graduate Research Conference

จำนวน 10 กว่าครัวเรือน ได้ทยอยย้ายถิ่นฐานเข้ามาอาศัยอยู่ในบ้านธาตุโบสถ์ เมืองหลวงพระบาง ช่วงที่ 2 การย้ายถิ่นฐาน ในปี ค.ศ. 1975-1994 ผู้ที่ย้ายถิ่นฐานส่วนมากประกอบอาชีพเป็นข้าราชการ และเป็นญาติพี่น้องของกลุ่มข้าราชการที่ย้ายตามหน้าที่การงาน ซึ่งได้รับการจัดสรรที่พักจากรัฐบาล มิใช่ครัวเรือนที่สร้างบ้านเป็นของตนเอง ช่วงที่ 3 การย้ายถิ่นฐานในปี ค.ศ. 1995-2004 เป็นการย้ายถิ่นฐานจากหมู่บ้านต่าง ๆ บนพื้นที่สูงทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของเมืองหลวงพระบางเข้ามาตั้งถิ่นฐานใหม่ในเมืองหลวงพระบาง ได้แก่ บ้านเมืองงา นาสร้างเหวย นาสำพัน นาสลวง คกวาง และขัวที่ 1 ส่วนช่วงที่ 4 เป็นการย้ายถิ่นฐานในปี ค.ศ. 2005 ถึงปัจจุบัน เป็นช่วงหลังการปฏิบัตินโยบายยุติการเพาะปลูกฝิ่นอย่างสิ้นเชิงในปี ค.ศ. 2005 และในปี ค.ศ. 2006 การปฏิบัตินโยบายการตั้งถิ่นฐาน ได้ส่งผลให้ชนเผ่าม้งที่อาศัยอยู่บนพื้นที่สูง และหมู่บ้านที่รัฐจัดสรรที่ดินให้ตั้งบ้าน ได้มีการย้ายถิ่นฐานเข้าสู่บริเวณบ้านคอนใหม่ คอนกลาง และของเมืองหลวงพระบาง และในปี ค.ศ. 2010 โครงการพัฒนาสนามบินได้ผลักดันให้ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่โครงการย้ายไปยังสถานที่ของบ้านจัดสรรใหม่ ได้แก่ บ้านภูเหล็กเจริญ และภูซำงคำ

ชนเผ่าม้งสังคมดั้งเดิมที่ตั้งชุมชนอยู่บนพื้นที่สูงมีความเชื่อว่าโลกประกอบด้วยมนุษย์ สัตว์ และความหลากหลายของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สถิตอยู่ในทุกสถานที่ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ดังกล่าวเรียกว่า “ผี” แต่ผีที่ชนเผ่าม้งให้ความสำคัญ และเช่น ไร่ คือ ผีบรรพบุรุษ หรือป้อเยอะจี้จ้อง (*poj yawm txiv txoob*) หรือผีเครือญาติ และยังได้แบ่งโลกที่มนุษย์อาศัยอยู่ออกเป็น 2 ส่วน คือ อย่านเจ้ง (*yaj ceeb*) ซึ่งหมายถึง พื้นที่แห่งความมืด หรือโลกที่อาศัยอยู่ของจิตวิญญาณ ซึ่งเป็นโลกแห่งจินตนาการ มนุษย์ไม่สามารถมองเห็น หรือจับต้องได้ แต่สามารถรับรู้ได้ผ่านความรู้สึก และการปฏิบัติพิธีกรรมต่าง ๆ และเย้งเจ้ง (*yeeb ceeb*) หมายถึง พื้นที่แห่งความสว่าง หรือโลกที่อยู่อาศัยของสิ่งที่มีชีวิต นอกจากนี้ยังได้แบ่งสถานที่ของที่ตั้งบ้านออกเป็น 2 สถานที่ คือ คัวเจย่า (*qua tsev yaj*) หมายถึง ที่ตั้งบ้าน หรือหมู่บ้านที่พำนักของมนุษย์ ส่วนคัวเจเย้ง (*qua tsev yeeb*) หมายถึง ที่ฝังศพคนตาย ทั้ง 2 เป็นสถานที่ที่ชนเผ่าม้งให้ความสำคัญมากที่สุด เนื่องจากเชื่อว่าบ้าน และหลุมฝังศพของบรรพบุรุษ ที่ถูกจัดวางตรงตำแหน่งของจักรวาลฮวงจุ้ย หรือชนเผ่าม้ง เรียกว่า “ล่งเหมะ” จะช่วยให้ลูกหลานผู้ที่ดำรงชีวิตอยู่มีโชคกลาง มีอำนาจ บารมี อนาคตมีความเจริญรุ่งเรือง

1. ความเชื่อ และความหมายของสถานที่ของที่ตั้งบ้าน และที่ฝังศพของชนเผ่าม้งในบริบทที่ตั้งชุมชนบนพื้นที่สูง

ชนเผ่าม้งในบริบทที่ตั้งชุมชนบนพื้นที่สูง มีความเชื่อว่าลักษณะภูมิประเทศของจักรวาลล่งเหมะมี 3 ลักษณะหลัก คือ ลักษณะที่ 1 เซ้งล่งปัวเป่มหู่ (*xeeb looj puag pem hwv*) มาจากคำในภาษาม้งคำว่า “เซ้งล่ง (*xeeb looj*)” ออกเสียงเพี้ยน มาจาก คำในภาษาจีนว่า “ชิงหลง (青龍)” หมายถึง มังกรเขียว และคำในภาษาม้งคำว่า “เป่มหู่ (*pem hwv*)” ที่ออกเสียงเพี้ยนมาจาก คำในภาษาจีนว่า “ไป่หู่ (白虎)” หมายถึง เสือขาวหรือพยัคฆ์ขาว เซ้งล่งปัวเป่มหู่ จึงหมายถึง มังกรเขียว โอบล้อมเสือขาว ซึ่งมีลักษณะตำแหน่งที่ตั้ง ประกอบด้วยภูเขาที่มีลักษณะลาดชัน หรือลาดเสมอ แนวภูเขาด้านซ้ายทอดยาวโอบล้อมด้านขวา หมายถึง ลูกฝ่ายชายจะได้รับอิทธิพลจากพลังล่งเหมะมากกว่าลูกฝ่ายหญิง และมีความเชื่อว่าลูกฝ่ายชาย จะมีโชคกลาง เจริญรุ่งเรืองมากกว่าลูกฝ่ายหญิง ลักษณะที่ 2 ล่งหู่ซีปัว (*looj hwv sib puag*) หมายถึง มังกรเขียว และเสือขาวอยู่ในแนวเดียวกัน มีลักษณะตำแหน่งที่ตั้งประกอบด้วย แนวภูเขาด้านซ้าย และขวามีขนาดใหญ่ สูง และยาวเท่ากัน หมายถึง ลูกทั้งสองฝ่ายได้รับอิทธิพลจากพลังล่งเหมะเท่ากัน ทั้ง 2 ฝ่ายจะมีโชคกลาง และเจริญรุ่งเรืองคู่ ๆ กันไป และลักษณะที่ 3 หู่ปัวล่ง (*hwv puag*)

การจัดประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 4
The 4th STOU Graduate Research Conference

looj) หมายถึง เลือดขาวโอบล้อมมังกรเขียว มีลักษณะตำแหน่งที่ตั้งประกอบด้วยภูเขาที่มีลักษณะลาดชัน หรือลาดเสมอ แนวภูเขาด้านขวายาวโอบล้อมด้านซ้าย หมายถึง ลูกฝ่ายหญิงจะได้รับอิทธิพลลงเหมาะสมกว่าลูกฝ่ายชาย และมีความเชื่อว่า ลูกฝ่ายหญิงมีโชคมาก เจริญรุ่งเรือง บางครั้งก็อาจจะทำให้ลูกฝ่ายชายตกต่ำได้ นอกจากนี้แล้วชนเผ่าม้งยังมีความเชื่อว่าสถานที่ของที่ตั้งบ้าน และที่ฝังศพที่มีลักษณะของภูเขาที่มีเนินเขาลาดเอ่น มีความสูง ต่ำ ใหญ่ น้อย สะลับซับซ้อน และไม่เท่ากัน มีภูเขาหลายลูกลาดลง ไปตั้งฉากกับตำแหน่งที่ตั้ง จะส่งผลให้ผู้ที่ดำรงชีวิตอยู่ได้พบกับความอับมงคล เช่น ลูกหลานที่เกิดมา มีคนความฉลาดก็ย่อมมีคน โง่บ้าง มีคนดีก็ย่อมมีคนเลว มีการชู้สาว การลักเล็กขโมยน้อย และการดำรงชีวิตจะพบแต่ปัญหา ส่วนสถานที่ของที่ตั้งบ้าน และที่ฝังศพที่มีลักษณะ ตั้งฉากกับคอกเขา โตรกธารน้ำไหลตรงไม่มีภูเขาเป็นฉากหลังตั้งบัง สถานที่ชุ่มน้ำ สถานที่ใกล้ทางน้ำไหล สันเขา และบนยอดเขา เป็นสถานที่ของสิ่งศักดิ์ ถ้าสร้างบ้าน หรือฝังศพจะส่งผลให้เกิดการเจ็บป่วยได้ง่าย หรือมีการล้มตายเป็นต้น ดังนั้น ความเชื่อ และความหมายของสถานที่ของที่ตั้งบ้าน และที่ฝังศพ มีรายละเอียดดังนี้

1.1 ความเชื่อ และความหมายของสถานที่ของที่ตั้งบ้าน พบว่า ทิศทางของสถานที่ตั้งบ้าน ด้านหลังพิงภูเขา ด้านหน้าลาดลงไปหาที่ราบ และลำธาร ฝั่งตรงข้ามจะมีภูเขา ส่วนจั่วบ้านด้านซ้าย และขวาจะล้อมรอบด้วยภูเขา นอกจากนี้แล้วยังมีภูเขาล้อมรอบเป็นชั้น ๆ ซึ่งชนเผ่าม้งมีความเชื่อว่าพลังจักรวาลลงเหมาะสมทั้งหมดจะไหลลงในตำแหน่งที่ตั้งบ้าน ส่งผลให้การดำรงชีวิตมีแต่ความสุข มีความเจริญรุ่งเรืองในอนาคต ส่วนทิศทางของต้นกับปลายไม้ที่ใช้ในการสร้างบ้าน ถ้าจัดวางไปในทิศทางที่ถูกต้องจะช่วยเสริมสร้างความเป็นสิริมงคลให้กับตัวบ้าน ลักษณะทิศทางที่ถูกต้องของการวางทิศทางต้นกับปลายไม้ คือ เสาบ้านด้านกจะฝังลงดิน กลอน ไม้ไขว้ขาเปีย และบีมลม ปลายไม้หันขึ้นไปทางจั่ว ชื่อ ปลายไม้หันไปทางหลังบ้าน ออกไก่ เป้าหัวเสา แปลม ปลายไม้หันไปทางจั่วบ้านด้านประตูจั่ว ในกรณีที่ว่าต้นกับปลายไม้สลับกลับด้านกัน ชนเผ่าม้งมีความเชื่อว่าจะเป็นบ้านที่มีความอับมงคล สมาชิกที่อาศัยอยู่ในบ้านจะเกิดความขัดแย้งกัน ทำให้ครอบครัวแตกแยก และไม่มีความสุข ส่วนการจัดการสถานที่ของบ้าน บ้านของชนเผ่าม้งจะมีลักษณะเป็นบ้านไม้ ชั้นเดียว ภายในบ้านมีการจัดแบ่งสถานที่ที่เป็นสถานที่ที่ใช้ประโยชน์ และสถานที่ของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยแยกออกเป็น 2 ส่วนหลัก คือ (1) สถานที่กั้นปิดล้อม หมายถึง สถานที่ส่วนตัว ได้แก่ ห้องนอนของคนในครอบครัวเป็นสถานที่ดำรง (dab roog) หมายถึง ฝัประจำห้องนอน และ (2) สถานที่เปิด หมายถึง สถานที่ปฏิบัติกิจกรรมร่วมกัน หรือใช้เป็นสถานที่เอนกประสงค์ตามช่วงเวลาของการใช้ประโยชน์ ได้แก่ เสากลางบ้าน หรือ ค้ำเจ้ตา (dab ncej tas) หมายถึง ฝัประจำเสากลางบ้าน เตาไฟใหญ่ หรือค้ำขอซอ (dab qhov txos) หมายถึง ฝัประจำเตาไฟใหญ่ เตาไฟเล็ก หรือค้ำขอฮู้ (dab qhov cub) หมายถึง ฝัประจำเตาไฟหลัก สถานที่บูชาบรรพบุรุษ หรือค้ำสือก้า (dab xwm kab) หมายถึง ฝัประจำกระดานบูชาที่ติดอยู่บนผนังบ้านฝั่ง ตรงข้ามประตูหน้าบ้าน ประตูหน้าบ้าน หรือค้ำเจ็ยเม้ง (dab txhij meej) หมายถึง ฝัที่อยู่ประจำชื่อประตูหน้า สถานที่ที่ใช้สนทนากันของสมาชิกครอบครัวล้อมรอบเตาไฟเล็ก สถานที่ดำข้าว สถานที่ตั้งโต๊ะอาหาร สถานที่รับแขก สถานที่พักผ่อน สถานที่ทำพิธีกรรมทางศาสนา สถานที่เปิดเป็นสถานที่ที่ใช้ทำกิจกรรมทับซ้อนกันได้ เช่น สถานที่ผนังที่เป็นสถานที่ ค้ำสือก้า เป็นสถานที่หุงบูชา แต่ว่ากรณีมีคนเสียชีวิตจะต้องรื้อค้ำสือก้าออกชั่วคราว แล้วนำศพคนตายที่วางอยู่บนแคร่ทำพิธี ไปตั้งที่บริเวณผนังบ้านตรงสถานที่ค้ำสือก้า หลังจากให้นำศพออกจากบ้านแล้ว จึงนำค้ำสือก้ากลับไปไว้ที่เดิม และการสร้างความเชื่อว่าด้วยตำแหน่งแห่งที่ บ้านของชนเผ่าม้งในบริบทชุมชนบนพื้นที่สูงเป็นหมู่บ้านเครือญาติ หมู่บ้านจะมีบ้านของพ่อ หรือผู้นำตระกูล ซึ่งจะอยู่ในตำแหน่งที่สูงกว่าบ้านของสมาชิกภายในตระกูล บ้านที่สร้างขึ้นในหมู่บ้าน หลังคาบ้านจะ

การจัดประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 4
The 4th STOU Graduate Research Conference

ไม่ซ้อนทับกัน ประตูหน้าบ้านจะต้องไม่ตั้งฉากกับเหลี่ยมของหลังคาบ้านหลังอื่น และบ้านที่สร้างใหม่จะต้องไม่กอดทับบ้านที่สร้างก่อน เพื่อไม่ให้บุคคลที่อาศัยอยู่ในบ้านที่ถูกซ้อนทับมีการเจ็บป่วยได้ง่าย และทำมาหากินไม่ขึ้น หรือหากบุคคลที่อาศัยอยู่ในบ้านที่ซ้อนทับหลังอื่น ถ้าไม่มีบุญบารมีมากพอจะทำให้มีการเจ็บป่วยได้ง่าย ทำมาหากินไม่ขึ้นเช่นกัน ดังนั้น การสร้างบ้านใหม่ที่อยู่เหนือกว่าบ้านคนอื่นจะต้องได้รับอนุญาตจากเพื่อนบ้าน และเจ้าของบ้านที่สร้างก่อนเสมอ กรณีฝ่าฝืนก็จะเกิดความขัดแย้ง และถูกกีดกันจากคนภายในหมู่บ้านทำให้ดำรงชีวิตอยู่ไม่มีความสุข เกิดความรู้สึกว่าไม่มีความปลอดภัย และในที่สุดท้าย คือ การสร้างสถานที่จินตนาการทางพิธีกรรมนั้นชนเผ่าม้งในบริบทชุมชนบนพื้นที่สูงไม่ปรากฏให้เห็นมากเท่าที่ควร เนื่องจากการสร้างบ้านในอดีต เราสามารถเลือกพื้นที่ทางกายภาพได้ตามความต้องการ แต่ในกรณีที่มี การเจ็บป่วย หรือทำมาหากินไม่ขึ้น และสืบรู้จากหมอทรงว่ามีสาเหตุมาจากสถานที่บ้าน ไปตั้งอยู่ในตำแหน่ง ที่มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์สถิตอยู่ ดังนั้น ต้องย้ายไปตั้งบ้านในสถานที่ใหม่เพื่อความปลอดภัยของครอบครัว

1.2 ความเชื่อ และความหมายของสถานที่ของที่ฝั่งศพ พบว่า ทิศทางของสถานที่ของที่ฝั่งศพตำแหน่งด้านหัว จะอยู่สูงกว่าด้านเท้าเสมอ และจะหันหัวไปทางภูเขา ซึ่งต้องมีภูเขาเป็นฉากหลัง และเป็นภูเขารองหัวของคนตาย ส่วนด้านเท้าจะลาดลงไปหาที่ราบหรือลำธาร ฝั่งตรงข้ามจะต้องมีภูเขา ที่มีลักษณะต่ำกว่าภูเขาที่อยู่ด้านหัว ซึ่งจะเป็นภูเขาที่ไร้ร่องเท้า ส่วนด้านซ้าย และขวาจะต้องมีแนวเขาล้อมรอบทั้งสองด้าน เพื่อเป็นที่ค้ำยันพยุงตัวขึ้น นอกจากนั้นยังมีภูเขาล้อมรอบเป็นชั้น ๆ ซึ่งชนเผ่าม้งเชื่อว่าลักษณะของสถานที่ฝั่งศพดังกล่าว จะช่วยให้คนตายจะสามารถฟื้นคืนชีพในโลกของวิญญาณ และได้รับพลังอำนาจจากสิ่งที่ดีได้เร็ว และจะส่งผลให้ลูกหลานมีความเจริญรุ่งเรืองในอนาคต ส่วนทิศทางต้นกับปลายไม้ที่ใช้ทำโลงศพ ชนเผ่าม้งเชื่อว่าบ้านของคนตายที่คืนนั้นจะต้องเป็นบ้านที่ทำจากไม้แผ่นที่มาจากไม้ต้นเดียวกัน ไม้แผ่นที่นำมาทำโลงศพจะต้องจัดวางให้ปลายไม้หันไปทางหัวของคนตาย และแผ่นที่ปิดด้านหัว และเท้าจะต้องวางให้ปลายไม้ชี้ไปด้านซ้ายของร่างคนตาย การจัดวางทิศทางที่ถูกต้องตามทิศทางที่กำหนดนั้น คนตายจะมีบ้านอยู่ที่ดี และ จะส่งผลให้ลูกหลานที่ดำรงชีวิตอยู่มีความสุข ส่วนการสร้างเชื่อว่าด้วยตำแหน่งแห่งที่ การฝั่งศพของชนเผ่าม้ง เช่น การฝั่งศพพ่อ หรือแม่ในสถานที่ใดสถานที่หนึ่งบนพื้นที่ทางกายภาพ ถือว่าสถานที่บนพื้นที่ที่อยู่เหนือหลุมฝั่งศพของภูเขา หรือเนินเขาที่อยู่ร่วมสันเขาเดียวกันนั้นเป็นสถานที่ต้องห้ามในการฝั่งศพคนอื่น ๆ เพราะมีความเชื่อว่าจักรวาลลงเหมา ที่ดีของสถานที่ฝั่งศพไหลจากที่สูงลงต่ำ หากมีการนำศพไปฝังบนสถานที่ของพื้นที่ที่เหนือกว่าเป็นการแข่งชิงความเป็น สิริมงคลของสถานที่ถือว่าเป็นการเข้าไปแบ่งแย่งดินแดนในโลกของจิตวิญญาณ ทำให้คนตายที่ฝังก่อน และคนตายที่ฝังใหม่เกิดความขัดแย้งกัน วิญญาณจะอยู่ไม่มีความสุข เมื่อลูกหลานไม่ปกป้อง ค้ำครองดูแลสถานที่ฝั่งศพของพ่อ หรือแม่ วิญญาณของพ่อ หรือแม่จะกลับมาทำให้ลูกหลานอยู่ไม่มีความสุข เจ็บป่วยได้ง่าย ทำมาหากินไม่ขึ้น ทำให้อาณาเขตตกต่ำลง ดังนั้น ในกรณีต้องการนำศพคนตายไปฝังร่วมจะต้องฝั่งศพในระดับที่ต่ำกว่าเท่านั้นจากการสนทนาร่วมกับผู้เฒ่าผู้แก่ หรือเลาเห่ง (*laus neeg*) ได้กล่าวไว้ว่า ในอดีตที่ผ่านมา มีเหตุการณ์ การฝั่งศพใหม่บนสถานที่ในพื้นที่ที่เหนือหลุมฝั่งศพเก่า ได้มีเหตุการณ์ที่ไม่คาดคิดเกิดขึ้น คือ หลังจากที่ลูกหลานฝั่งศพคนตายเรียบร้อยแล้ว และเดินทางกลับยังไม่ถึงบ้าน ก็เกิดปรากฏการณ์ฟ้าผ่าบริเวณหลุมฝั่งศพ เมื่อครบสามวันลูกหลานนำอาหารกลับไปส่งให้คนตายที่หลุมฝั่งศพ พบว่าหลุมฝั่งศพถูกฟ้าผ่า เหตุการณ์ดังกล่าว พวกเขาเชื่อว่าคนตายที่ถูกฝังก่อนจะมีพลังอำนาจมากกว่า เพราะจิตวิญญาณคืนชีพแล้ว วิญญาณคนตาย ที่นำไปฝังใหม่ไม่สามารถเอาชนะได้ เมื่อลูกหลานทราบอยู่แล้วว่าเป็นสถานที่ลงเหมาของผู้อื่น คนมีเจตนาไม่ดี หวังแย่งชิงของคน

การจัดประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 4
The 4th STOU Graduate Research Conference

อันมาเป็นของตน ทำให้บาป ฟาจึงลงโทษด้วยการผ่าหลุมศพพอ หลังจากนั้นไม่นานก็ปรากฏว่าลูกชายของผู้ตายที่ถูกผ่าผ่าหลุมศพมีชีวิตที่ตกต่ำลง ครอบครัวมีความขัดแย้งจนทำให้เกิดการหย่าร้างกับภรรยา จากนั้นก็คิดฝันเล่นการพนัน ในที่สุดไม่มีที่อยู่อาศัยเป็นของตนเอง ดังนั้น จนเผ่ามั่ง จึงมีข้อห้ามในสถานที่ที่ฝังศพ คือ ห้ามนำศพคนตายไปฝังอยู่เหนือ หรือทับซ้อนหลุมฝังศพอื่น ห้ามเข้าไปทำกิจกรรมในพื้นที่ป่า หรือบริเวณใกล้สถานที่หลุมฝังศพที่จะส่งผลกระทบต่อ จิตวิญญาณของคนตาย นอกนั้นยังมีข้อห้ามไม่ให้ฝังศพคนตายบนสถานที่ที่เคยสร้างบ้านมาก่อน เนื่องจากบ้านเป็นสถานที่ ที่อาศัยเป็นครอบครัว กรณีนำศพไปฝังในสถานที่นั้นจิตวิญญาณของคนที่ยังมีชีวิตอยู่ ก็มีความต้องการที่จะอยู่เป็นครอบครัว จากนั้นจิตวิญญาณคนตายจะกลับมาเอาชีวิตของคนในครอบครัว ไปอยู่ด้วย เพื่อให้อยู่เป็นครอบครัวเช่นเดียวกัน จะทำให้ลูกหลานที่เป็นคนดี ฉลาดมีการเจ็บป่วยและล้มตายเกิดขึ้น ในกรณีที่เห็นว่าสถานที่ที่เคยสร้างบ้านมาก่อนมีหลักของ ล่งเหมาะที่ดี มีวัตถุประสงค์ที่จะฝังศพคนตายให้เลือกฝังอยู่ในสถานที่ที่รอบนอกของร่องบ้าน จากการสนทนาร่วมกับผู้เฒ่า ผู้แก่ได้กล่าวว่าเคยมีเหตุการณ์เกิดขึ้นจริงตามความเชื่อ ทำให้ความเชื่อเรื่องการฝังศพบนสถานที่บ้านเก่าถูกยอมรับโดยปริยาย ถึงแม้จะไม่สามารถพิสูจน์ได้ในทางวิทยาศาสตร์ กรณีการพาดพิงถึงบุคคลที่อยู่ในเหตุการณ์เชิงลบ เป็นเรื่องที่มีความประหลาด และส่งผลกระทบต่อทางด้านจิตใจของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ฉะนั้น ผู้วิจัยจึงจะขอพาดพิงถึงกรณีหลุมฝังศพที่เห็นว่ามีผลในเชิงบวกเท่านั้น เช่น หลุมฝังศพของท่าน แสนไซ ที่บ้านลองลัน เมืองหลวงพระบาง แขวงหลวงพระบาง จากการสนทนาร่วมกับผู้เฒ่าผู้แก่ได้กล่าวว่า บ้านลองลัน เป็นหมู่บ้านล่งเหมาะดี หลังจากที่ท่านแสนจิตตะ ผู้นำตระกูลดี และท่านแสนไซ ผู้นำตระกูลอย่าง นำพาญาติพี่น้องลงมาปักหลักตั้งบ้านเป็นชุมชน ท่านแสนจิตตะสร้างบ้านบนสันเนินเขาตรงที่มีลักษณะราบลาดลงอยู่ทางด้านทิศตะวันออก และท่านแสนไซสร้างบ้านทางด้านทิศตะวันตก ที่อยู่ในระดับต่ำกว่าบ้านของท่านแสนจิตตะประมาณ 5 เมตร นับตั้งแต่ปี ค.ศ. 1975 ถึง 1990 พบว่าลูกหลานของสองตระกูลมีความก้าวหน้าทางด้านหน้าที่การงาน มีผลงานต่อประเทศชาติได้รับการแต่งตั้งเป็นข้าราชการในระดับที่ดี แต่ตระกูลดีก่อนข้างได้รับตำแหน่งที่สูงกว่า หลังจากท่าน แสนไซเสียชีวิต ลูกหลานของท่านได้ฝังศพท่านอยู่ด้านหน้าบ้าน ซึ่งห่างจากตัวบ้านประมาณ 4 เมตร ในระยะเวลาประมาณ 20 กว่าปีที่ผ่านมา พบว่าลูกหลานของท่านแสนไซ มีวิถีชีวิตที่ดี ผู้ที่เป็นข้าราชการ ก็มีผลงานที่ดี และก้าวหน้าในหน้าที่การงาน ลักษณะหลุมฝังศพของ ท่านแสนไซ เป็นการชี้ให้เห็นว่าสถานที่ที่รอบนอกบ้านเก่าสามารถฝังศพคนตายได้ นอกจากข้อห้ามดังกล่าวแล้วหากบุคคลใดเข้าไปทำกิจกรรมบริเวณสถานที่หลุมฝังศพชนเผ่า มั่งถือว่าเป็นการทำลายบรรพชน กรณีการทำลายบรรพชนต้องปรับเงินผู้ที่กระทำ เพื่อเป็นค่าพิธีกรรมการรักษาหลุมฝังศพทั้งหมด และในส่วนสุดท้าย คือ การสร้างสถานที่จินตนาการทางพิธีกรรม ชนเผ่ามั่งมีการปฏิบัติบ่อยครั้ง เช่น ฝังศพผิรูแบบ ดันไม้หัก หรือ โคนทับหลุมศพ สัตว์ หรือคนทำลายหลุมศพ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ทำให้หลุมฝังศพได้รับความเสียหาย ส่งผลให้จิตวิญญาณของคนตายอยู่ไม่มีความสุข และวิญญาณของคนตายจะกลับมาทำให้ลูกหลานเจ็บป่วย หรือดำรงชีวิตอยู่ไม่มีความสุข ดังนั้น ลูกหลานจะต้องทำพิธีกรรมสร้างสถานที่ในโลกแห่งจิตวิญญาณขึ้น โดยวิธีการเข้าทรงของหมอทรง หรือ จิเน้ง (*txiv neeb*) เป็นคนทำพิธีเข้าทรง การทำพิธีจะทำในบ้านของเจ้าภาพ และหน้าหลุมฝังศพโดยการนำรูป กระดาษเงินกระดาษทอง และสัตว์ (เป็ด หมู แพะ หรือ วัว) ที่เตรียมไว้ มาทำพิธี เพื่อสร้างล่งเหมาะของสถานที่หลุมฝังศพให้มีลักษณะ ภูมิประเทศล่งเหมาะที่ดี และสร้างบ้านของคนตายที่พึงเสียหายให้ดีขึ้น ในสังคมดั้งเดิมการทำพิธีดังกล่าวจะต้องเสียเงินค่า ทำพิธีให้กับหมอทรง และ ป้า คิดเป็นเงินคนละ 12 ลาเหิงยะ (*lag nyiaj*) มีค่าเท่ากับเงินเหรียญโบราณฝรั่งเศส 12 เหรียญ และ

การจัดประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 4
The 4th STOU Graduate Research Conference

ค่าใช้จ่ายอื่นๆ หลังจากประกอบพิธีกรรมเสร็จแล้ว ลูกหลานมีความเชื่อว่าบ้าน และภูมิประเทศในโลกแห่งจิตวิญญาณของคนตายดีขึ้นตรงตามหลักล่งเหมะแล้ว จิตวิญญาณของคนตายก็จะอยู่เย็นเป็นสุข และส่งผลให้ลูกหลานที่มีชีวิตอยู่ในโลกมนุษย์มีความสุขเช่นกัน

2. ความเชื่อ และความหมายของสถานที่ของที่ตั้งบ้าน และที่ฝังศพของชนเผ่าม้งในบริบทที่ตั้งชุมชนใน
ตัวเมือง

ภายใต้การเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ และสังคมในบริบทที่ตั้งชุมชนในตัวเมือง พบว่าหลังจากที่ชนเผ่าม้งได้ย้ายเข้ามาตั้งบ้านอยู่ในตัวเมืองหลวงพระบาง ทำให้ชนเผ่าม้งมีวิถีการดำรงชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย พื้นที่ในเมืองเป็นพื้นที่ ที่มีขอบเขตจำกัด สถานที่ต่างๆ ถูกกำหนดโดยนโยบายกรรมสิทธิ์ที่ดิน และนโยบายการพัฒนา สิ่งเหล่านี้ ทำให้สถานที่ ที่มีความสอดคล้องตามหลักแนวคิดจักรวาลล่งเหมะในบริบทที่ตั้งชุมชนบนพื้นที่สูงได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างชัดเจน แต่ก็ยังมีการรักษาบางสิ่งบางอย่างไว้ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

2.1 ความเชื่อ และความหมายของสถานที่ของที่ตั้งบ้าน พบว่า ทิศทางของสถานที่ของที่ตั้งบ้าน ชนเผ่าม้งพยายามรักษาลักษณะของภูเขาที่ล้อมรอบเป็นชั้น ๆ ทั้ง 4 ด้านไว้ ซึ่งตัวเมืองหลวงพระบางมีลักษณะที่ภูเขาล้อมรอบทั้ง 4 ด้านอยู่ไกล ๆ ส่วนพื้นที่ตัวเมืองเป็นที่ราบลุ่ม ที่มีภูเขาเล็กกระจัดกระจายอยู่ จึงถือว่าเป็นพื้นที่จักรวาลล่งเหมะร่วม แต่ชนเผ่าม้งส่วนมากซื้อที่ดินที่มีลักษณะเป็นเนินเขาต่ำ ๆ และตั้งบ้านอยู่ ทำให้ทิศทางของตัวบ้านมีลักษณะแตกต่างจากบ้านที่ตั้งในชุมชนบนพื้นที่สูงเพียงเล็กน้อย แต่ยังมีบางกลุ่มได้ปรับเปลี่ยนไปสนใจบริบทของสถานที่ที่สามารถเข้าถึงระบบสาธารณูปโภคได้สะดวกรวดเร็ว เพื่อเป็นสถานที่สร้างบ้าน และถือว่าเป็นที่ตั้งบ้านที่ดี ทำให้ทิศทางของตัวบ้านมีลักษณะ ที่เปลี่ยนไป เช่น ด้านหน้าของประตูหน้าบ้าน หรือประตูจั่วหันเข้าสู่ถนน ส่วนด้านอื่น ๆ ของบ้านล้อมรอบด้วยบ้าน และสิ่งก่อสร้างอื่น ๆ บางพื้นที่มีความแออัดสูงทำให้หลังคาบ้านชนกัน แต่ว่าคนที่อาศัยอยู่ก็มีวิถีชีวิตที่ดี และมีความสุข จึงทำให้ความเชื่อ และความหมายของทิศทางสถานที่ที่ตั้งบ้าน ได้เปลี่ยนแปลงไป ส่วนทิศทางของดินกับปลายไม้ที่ใช้ใน การสร้างบ้านของชนเผ่าม้งในตัวเมือง มีการเปลี่ยนแปลงจากวัสดุไม้ที่หาตัดได้จากธรรมชาติเป็นคอนกรีต เหล็ก และไม้ แปรรูปจากโรงงาน จึงไม่สามารถกำหนดดินกับปลายไม้ได้ ทำให้ความเชื่อเกี่ยวกับทิศทางดินกับปลายไม้ที่ใช้ใน การสร้างบ้านในสังคมดั้งเดิมได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างสิ้นเชิง ส่วนการจัดการสถานที่ของบ้าน ชนเผ่าม้งที่ดำรงชีวิตอยู่ในตัวเมืองส่วนมากได้มีการเปลี่ยนแปลงที่ตั้งของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายในบ้าน โดยการจัดการสถานที่ภายในบ้านให้เป็นที่อยู่อาศัยและทำกิจกรรมต่าง ๆ ลักษณะบ้านของชนเผ่าม้งในตัวเมืองหลวงพระบางแยกออกเป็น 3 ลักษณะคือ (1) บ้านแบบดั้งเดิม เป็นบ้านที่มีการอนุรักษ์สถานที่ภายในบ้านตามบริบทที่ตั้งชุมชนบนพื้นที่สูง (2) บ้านที่มีการขยายห้องครัว การจัดการสถานที่ภายในบ้านจะถูกจัดตามความเหมาะสมกับการใช้ประโยชน์ และ (3) บ้านที่มีห้องครัวแยกต่างหาก การจัดการสถานที่ภายในบ้าน จะใช้เป็นห้องนอน สถานที่รับแขก และทำกิจกรรมอื่น ๆ ตามความเหมาะสม ส่วนห้องครัวจะใช้เป็นสถานที่ประกอบอาหาร และเป็นสถานที่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายในบ้าน จึงทำให้การใช้ประโยชน์ และตำแหน่งที่ตั้งของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายในบ้านได้เปลี่ยนแปลงไปตามความเหมาะสมของสภาพบ้านอย่างเช่น สถานที่ค้าสื่อเก่า มีบางบ้านยังติดอยู่บนผนังบ้านที่ชนเผ่าม้งเรียกว่าเฮาปลา (*hauy plag*) แต่บางบ้านที่มีห้องครัวแยกออกต่างหาก ค้าสื่อเก่าถูกนำไปติดอยู่บนผนังของห้องครัว ซึ่ง สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหมดจะถูกย้ายไปอยู่ในสถานที่ห้องครัวทั้งหมด ส่วนตัวบ้านจะไม่มีสถานที่ของสิ่งศักดิ์สิทธิ์อยู่

การจัดประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 4
The 4th STOU Graduate Research Conference

2.2 ความเชื่อ และความหมายของสถานที่ที่ฝังศพ พบว่า ทิศทางของสถานที่ที่ฝังศพ ยังมีการปฏิบัติตามแนวคิดจักรวาลลงเหมา โดยวิธีการหาซื้อที่ดินเพื่อทำการเกษตรที่มีลักษณะภูมิประเทศใกล้เคียงกับบริบทที่ตั้งชุมชนบนพื้นที่สูง หลังจากที่พักแม่เสียชีวิตก็นำศพไปฝังในสถานที่ทำการเกษตรนั้น ทำให้สถานที่ดังกล่าวกลายเป็นสถานที่ฝังศพของเครือญาติในตระกูล กรณีคนที่ไม่มีพื้นที่เป็นของตนเองจะนำศพคนตายไปฝังตามสถานที่ป่าช้ารวม และพื้นที่ป่าชุมชนของหมู่บ้าน ทำให้บริบทของสถานที่ทางกายภาพเปลี่ยนแปลงไป แต่ชนเผ่าม้งก็ยังพยายามกำหนดตำแหน่งสถานที่ของหลุมฝังศพให้ตรงตามหลักความเชื่อดั้งเดิม และสอดคล้องกับนโยบายของป่าช้า ส่วนทิศทางต้นกับปลายไม้ที่ใช้ทำโลงศพได้จัดซื้อแผ่นไม้จากแหล่งผลิตไม้ดิบ จึงสามารถกำหนดทิศทางต้นกับปลายไม้ได้อย่างชัดเจน การจัดวางแผ่นไม้ที่ใช้ประกอบเป็นโลงศพ ยังคงมีการรักษาตามความเชื่อดั้งเดิม แต่การประกอบโลงศพได้มีการใช้วัสดุอุปกรณ์ที่ทันสมัยเข้ามาช่วย ทำให้ โลงศพมีขนาดที่สวยงามยิ่งขึ้น ในขณะที่เดียวกันบางกลุ่มที่ไม่สามารถเข้าถึงแหล่งผลิตแผ่นไม้ดิบ เนื่องจากความ ขาดแคลนทางด้านงบประมาณ และทรัพยากรไม้ จำเป็นต้องซื้อแผ่นไม้สำเร็จรูปจากโรงงาน และเชื่อว่าปัจจุบันเป็นยุคแห่งโลกาภิวัตน์ โลกมนุษย์มีการพัฒนาโลกของจิตวิญญาณก็มีการพัฒนาเช่นเดียวกัน ดังนั้น ไม้ที่นำไปใช้ทำโลงศพจะมีทิศทางอย่างไร จิตวิญญาณคนตายอาจจะสามารถยอมรับได้ จึงทำให้ทิศทางต้นกับปลายไม้ที่ใช้ทำโลงศพเปลี่ยนแปลงไปด้วย ส่วนการสร้างความเชื่อว่าด้วยตำแหน่งแห่งที่ พบว่ากลุ่มชนเผ่าม้ง ที่มีฐานะทางการเงินดี มีที่ดินที่ใช้ในการเกษตรเป็นของตนเอง ได้ใช้พื้นที่เหล่านี้เป็นสถานที่ฝังศพของพ่อ หรือแม่ที่เสียชีวิต ซึ่งหากพื้นที่ที่ตนมีอยู่ มีขอบเขตที่แน่นอน และบริเวณนั้น ๆ ก็มีผู้ที่ถือกรรมสิทธิ์หลายคน ในบางกรณีที่เราที่ดินอยู่ส่วนล่าง และผู้อื่นมีที่ดินอยู่ส่วนบน เมื่อนำศพพ่อ หรือแม่ที่เสียชีวิตไปฝังไว้แล้ว ผู้อื่นก็สามารถนำศพคนตายไปฝังในพื้นที่ที่อยู่ในกรรมสิทธิ์ของเขาได้ ทำให้การสร้าง ความเชื่อว่าด้วยตำแหน่งแห่งที่มีอาณาเขตตามกรรมสิทธิ์ที่ดินของตน ส่วนผู้ที่ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง หากมีการตายเกิดขึ้น จะนำศพไปฝังในป่าช้ารวม ทำให้การสร้างความเชื่อว่าด้วยตำแหน่งแห่งที่มีอาณาเขตเพียงแต่ที่ตั้งหลุมศพเท่านั้น และส่วนสุดท้าย การสร้างสถานที่จินตนาการทางพิธีกรรม พบว่า ชนเผ่าม้งแม้ว่าจะมีระดับการศึกษา ที่สูงขึ้น และวิถีชีวิตได้พัฒนาแล้ว แต่ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ที่เป็นประเพณีวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษ ในการสร้างสถานที่จินตนาการทางพิธีกรรมเกี่ยวกับสถานที่ที่ฝังศพยังมีการปฏิบัติบ่อยครั้ง เนื่องจากมีเหตุการณ์ที่ไม่ดีเกิดขึ้นทำให้ลูกหลานมีความรู้สึกไม่สบายใจ จึงได้ใช้วิธีการเข้าทรงไปสร้างสถานที่บ้านของคนตายในโลกแห่งจิตวิญญาณ หรือยั้งเจ้ง (yeeb ceeb) เช่น การเข้าทรงเพื่อไปรักษา ซ่อมแซมบ้านของคนตายในกรณีที่มีไม้หัก โคนทับ มีสัตว์ หรือคนเข้าไปรบกวน หรือทำลาย ในกรณีการรื้อ หรือย้ายศพของชนเผ่าม้งในประวัติศาสตร์ไม่มีการถือปฏิบัติมา เพราะการขุดหรือหลุมฝังศพของบรรพชนเป็นสิ่งที่กระทบต่อจิตใจ และความรู้สึกของลูกหลานชนเผ่าม้งเป็นอย่างมาก แต่เมื่อปี ค.ศ. 2010 โครงการขยาย ท่าอากาศยานหลวงพระบาง ทำให้หลุมฝังศพที่อยู่ในพื้นที่โครงการต้องขุดย้ายออกจากพื้นที่ เช่น กรณีหลุมฝังศพของภรรยาอดีตหัวหน้าแผนกกิจกรรมป่าไม้แขวงหลวงพระบาง ท่านจิตตะวง เต่า หรือแม่ยายอดีตเลขาพรรคแขวง เจ้าแขวงหลวงพระบาง ท่านไซเกื้อ วงเพ็ดอย่างจงด้ว ในช่วงแรกชนเผ่าม้งมีความตื่นกลัวว่าจะมีผลกระทบด้านลบต่อลูกหลานท่าน หรือไม่ แต่เนื่องจากพวกเขาได้มีความเข้าใจว่าประเทศกำลังอยู่ในช่วงพัฒนามีความจำเป็นต้องย้ายศพออกจากพื้นที่ จึง ตกลงให้ญาติพี่น้องที่เป็นหมอทรงเป็นผู้ปฏิบัติพิธีเพื่อย้ายศพ และสร้างสถานที่จินตนาการใหม่ โดยวิธีการเข้าทรง (สักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ด้วยรูปกระดาษเงินกระดาษทอง และสัตว์ เช่น วัว) ที่หน้าหลุมฝังศพ เพื่อย้ายตำแหน่งของศพไปยังสถานที่ใหม่ในโลก

การจัดประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 4
The 4th STOU Graduate Research Conference

แห่งจิตวิญญาณ หลังจากนั้นให้ป่า (ที่สาวเครือญาติของตนเองที่เป็นรุ่นเดียวกันกับคนตาย) เป็นคนกล่าวขับไล่สิ่งที่ไม่ดี กล่าวแจ้งเตือนเกี่ยวกับเหตุการณ์ย้ายศพออกจากสถานที่ และได้ย้ายศพออกจากหลุมฝังศพเดิมไปฝังตามเนินเขาบริเวณบ้านผานม จากนั้นก็ทำพิธีกรรมที่บ้าน โดยวิธีการเข้าทรงของหมอลำ เพื่อเสริมสร้างบุญบารมีให้แก่ลูกหลาน เรื่องราวการย้ายศพได้ผ่านมา 4 ปี ลูกหลานของท่าน ก็ยังมีการดำรงชีวิตที่ดี การย้ายศพครั้งนี้ ถือเป็นเหตุการณ์หนึ่งในการนำร่องเพื่อแก้ปัญหาความเปราะบางทางด้านจิตใจของชนเผ่าม้ง ที่เกิดจากผลกระทบของโครงการต่าง ๆ ต่อสถานที่ฝังศพในอนาคต ดังนั้น การสร้างสถานที่จินตนาการทางพิธีกรรมในบริบทที่ตั้งชุมชนในตัวเมืองก็ยังมีปฏิบัติเช่นเดียวกันกับสังคมดั้งเดิม

อภิปรายผลการวิจัย

วิถีชีวิตของชนเผ่าม้งในบริบทที่ตั้งชุมชนบนพื้นที่สูงนั้นมีความใกล้ชิดกับธรรมชาติ มีการรวมกลุ่มกันเป็น เครือญาติที่มีความสัมพันธ์กัน เพื่อตอบสนองความต้องการทางด้านร่างกาย และจิตใจ ส่งผลให้ชนเผ่าม้งมีความตระหนักถึงคุณค่าของสิ่งที่มีอยู่ล้อมรอบตัว ทั้งจากประสบการณ์ของชีวิตที่ผ่านมา และการสัมผัสกับธรรมชาติที่มีอยู่ ทำให้ชนเผ่าม้งมีความรู้สึกว่าได้รับอำนาจจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นการสร้างขวัญ และกำลังใจในการดำรงชีวิตอยู่ในสังคม

ชนเผ่าม้งในบริบทที่ตั้งชุมชนบนพื้นที่สูง พบว่ามีความเชื่อในเรื่องจักรวาลลงเหมะ เช่น สถานที่ต้องประกอบด้วยภูเขาทั้ง 4 ทิศทาง คือ ด้านหลังของสถานที่จะต้องมีภูเขาเป็นแนวสูงชันเป็นชั้น ๆ ที่ทอดตัวยาวไปทางด้านซ้าย และทางด้านขวา ทางด้านหน้าเป็นเนินเขาลาดลงไปเป็นแอ่ง หรือหุบเขา และถัดออกไปมีภูเขาที่มีลักษณะล้อมรอบเป็นชั้น ๆ แนวเขาทางด้านซ้ายใหญ่ สูง ทอดตัวยาวไปไกลกว่าแนวเขาทางด้านขวา และมีลักษณะโอบล้อมแนวเขาด้านขวา ซึ่งมีความเชื่อว่าพลังอำนาจลงเหมะจะช่วยให้สมาชิกครอบครัวผู้ที่สืบทอดตระกูลได้รับ โชคลาภ มีอำนาจ บารมี และมีความเจริญรุ่งเรืองในอนาคต ขณะเดียวกัน Tapp (1989) ได้ศึกษาระบบความเชื่อเรื่องดวงวิญญาณของชนเผ่าม้งว่า มีลักษณะของ ภูมิประเทศ คือ แนวภูเขาหลัก ๆ จะทอดตัวยาวตั้งแต่ทิศตะวันออกไปทางทิศตะวันตก แนวภูเขาหลักในความเชื่อของชนเผ่า ม้งเรียกว่าลงเหมะ หรือหมายถึงเส้นเลือดมังกร และจะมีภูเขาย่อย ๆ ที่ลาดตัวแยกลงไปทางด้านหน้าทำให้มีทะเลสาบมังกร ทิศทางด้านซ้าย และขวาของแนวเขาจะต้องมีภูเขาย่อย ๆ ลาดลงมาขนานกัน แนวเขาด้านซ้ายแทนลูกพี่ชาย ซึ่งเป็นสัญลักษณ์สัตว์มังกรเขียว และแนวเขาด้านขวาแทนลูกพี่หญิง ซึ่งเป็นสัญลักษณ์สัตว์เสือขาว ถ้าแนวเขาด้านซ้ายทอดยาวกว่า จะทำให้อันซ้ายมีพลังที่แข็งแกร่งกว่าทางด้านขวา คือลูกพี่ชายจะได้รับอิทธิพลที่มากกว่าลูกพี่หญิง (Tapp, 1989) และ Lee and Tapp (2010) กล่าวว่า มุมมองภูมิพยากรณ์ หรือลงเหมะ การตั้งถิ่นฐานของชนเผ่าม้ง เกี่ยวกับการกำหนดตำแหน่งของหมู่บ้าน การออกแบบสถานที่สำหรับการใช้ชีวิตที่มีความสมดุลระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ (Lee & Tapp, 2010) นอกจากนี้ Wang (2012) ยังกล่าวว่า ดวงวิญญาณเป็นเทววิทยาของชาวจีนโบราณ การตีความหมายเชิงวัฒนธรรมของจักรวาลวิทยาจีนเกี่ยวกับ “หยิน” และ “หยาง” หมายถึง ลม และ น้ำ และความรู้สึกของมนุษย์กับสภาพแวดล้อมที่มีความสัมพันธ์ระหว่างสัญลักษณ์สัตว์มงคล 4 ทิศทางกับร่างกายของมนุษย์ (Wang, 2012)

การจัดประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 4
The 4th STOU Graduate Research Conference

ชนเผ่ามั่งในบริบทที่ตั้งชุมชนในตัวเมือง ในขณะที่มีการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคม ทำให้การดำรงชีวิตได้เปลี่ยนแปลงจากสังคมเครือญาติไปสู่สังคมพหุวัฒนธรรม และการเปลี่ยนแปลงพื้นที่จากบนพื้นที่สูงลงมาสู่การตั้งถิ่นฐานในที่ราบ หรือตัวเมืองทำให้มีการปรับเปลี่ยนความเชื่อ และความหมายของสถานที่ไปในบริบทของพื้นที่ใหม่ ซึ่งลักษณะสถานที่ที่มีภูเขาล้อมรอบทั้ง 4 ด้าน ได้ปรับเปลี่ยนแทนที่ด้วยพื้นที่ราบเรียบ ถนน ทิศทางของต้นกับปลายไม้ที่ใช้ใน การสร้างบ้าน และทำโรงศพส่วนมากได้เปลี่ยนไป เนื่องจากนิยมนำใช้ผลิตภัณฑ์ที่แปรรูปจากโรงงาน และท่ามกลางข้อจำกัดทางด้านที่ดินทำให้การจัดการสถานที่ภายในบ้าน การสร้างความเชื่อด้วยตำแหน่งแห่งที่ การสร้างสถานที่จินตนาการ ทางพิธีกรรมมีบางอย่างได้เปลี่ยนไป ชนเผ่ามั่งได้พยายามผลิตสร้างอัตลักษณ์ที่แสดงถึงความเชื่อที่ยึดติดมาจากการตั้งชุมชนบนพื้นที่สูง ทำให้บริบทที่ตั้งชุมชนในตัวเมืองยังมีส่วนยึดติดกับความเป็นบริบทสังคมดั้งเดิม สอดคล้องกับผลงานของ Lee (2010) กล่าวว่า ระบบการตั้งถิ่นฐานของชนเผ่ามั่งในประเทศออสเตรเลีย ที่อาศัยอยู่ตามที่พักของรัฐบาลที่จัดสรรให้ โดยให้ชนเผ่ามั่งพลัดถิ่นไปอาศัยอยู่เป็นคอนโด บ้านที่อยู่อาศัยทุกหลังถูกสร้างตามแนวของถนน และนโยบายของสังคมเป็น สิ่งใหม่สำหรับชนเผ่ามั่ง กฎหมายได้กลายเป็นตัวกีดกันการทำพิธีกรรมแบบสังคมดั้งเดิม แต่พวกเขาก็มองหาสิ่งที่จะทำให้พวกเขาสามารถปฏิบัติพิธีกรรมแบบสังคมดั้งเดิมได้ โดยวิธีการซื้อบ้านเป็นของตนเอง หลังจากนั้นก็ได้มีการจัดการสถานที่ภายในบ้านให้เป็นไป ตามบริบทความเชื่อเพื่อปฏิบัติพิธีกรรมต่าง ๆ (Lee, 2010) และ Agnew (1993) นำเสนอว่าสถานที่ที่ไม่ได้เป็นแค่สถานที่ที่เป็นที่ตั้งสำหรับกิจกรรม และการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมเท่านั้น แต่ยังเป็นที่ตั้งของภาพตัวแทนความจริง การเปลี่ยนรูปแบบของความสัมพันธ์ทางสังคม นั้นจะต้องขึ้นกับสถานที่ใดสถานที่หนึ่ง (Agnew, 1993) ขณะเดียวกันนั้น Cresswell (2009) ได้กล่าวว่า “สถานที่” เป็นคำกล่าวของบุคคลที่นิยมใช้ในภูมิศาสตร์สถานที่ที่ถูกนำมาใช้ในชีวิตประจำวัน และสถานที่ที่มีความสัมพันธ์ระหว่างคนกับตำแหน่งเฉพาะ หรือสิ่งที่ถูกสร้างขึ้น ทำให้ความหมายของสถานที่ที่มีความแตกต่างกันตามบริบทของมนุษย์ เช่น “สถานที่ของเรา” ไม่ใช่ “สถานที่ของเขา” แสดงว่าสถานที่ของเรา และเขามีความหมายที่แตกต่างกัน (Cresswell, 2009) นอกจากนี้ ผลงานของ Gupta and Ferguson (1999) กล่าวว่า ความทรงจำของสถานที่เกิดขึ้นจากวัฒนธรรมที่ยึดติดกับสถานที่ เนื่องจากความไม่ต่อเนื่องของสถานที่ที่เกิดมาจากการพลัดถิ่น ทำให้คนพลัดถิ่นมีการสร้างจินตนาการขึ้นบนสถานที่ใหม่ ที่มีการแสดงถึงความหมายที่ยึดติดกับสถานที่ภูมิสำเนาเดิมที่จากมา สาเหตุมาจากความรัก และความผูกพัน (Gupta & Ferguson 1999) สอดคล้องกับผลงานของ Leonard (1999) ได้กล่าวว่า การสร้างบ้านของผู้ย้ายถิ่นฐานไปยังสถานที่แห่งใหม่ จะมีลักษณะคล้ายคลึง “บ้านเกิด” ในภูมิลำเนาดั้งเดิม (Leonard, 1999) และ ผลงานของ Hobsbawm and Ranger (1983) กล่าวว่า การถิ่นฐานใหม่ และการปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ นั้น จำเป็นต้องมีพื้นที่เป็นของตนเอง แต่ นโยบายของท้องถิ่นอาจจะเป็นข้อจำกัดความต้องการ จึงทำให้มีการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับสภาพสังคมของสถานที่แห่งใหม่ แต่ผู้ย้ายถิ่นฐานใหม่ก็ยังพยายามประดิษฐ์สร้างความเป็นอัตลักษณ์ลง ในสถานที่แห่งใหม่ โดยผ่านกระบวนการทางวัฒนธรรม และสังคม (Hobsbawm & Ranger, 1983)

เอกสารอ้างอิง

การจัดประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 4
The 4th STOU Graduate Research Conference

- ประสิทธิ์ ลิปรีชา. 2554. “กลุ่มชาติพันธุ์ม้งในบริบทของรัฐชาติสมัยใหม่”. ใน สุภางค์ จันทวานิช และ ถวิล เปลี่ยนศรี บรรณาธิการ. *ม้งลาวในประเทศไทยนโยบาย และการดำเนินการของภาครัฐไทย (2518-2552)*: 1-36. ศูนย์วิจัย การย้ายถิ่นแห่งเอเชีย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Agnew, John A. 1993. “Representing Space, Scale and Culture in Social Science”. in James Duncan and David Ley (eds.). *Place/ Culture/Representation*. London Routledge: pp. 261-263.
- Cresswell, Tim. 2009. “Place”. in Nigel Thrift and Rob Kitchen (eds.). *International Encyclopedia of Human Geography*. Oxford: Elsevier 8(2): pp.169-177.
- Hobsbawm, Eric and Terence Ranger. 1983. *The Invention of Tradition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gupta, Akhil and James Ferguson. 1999. “Culture, Power, and Place: Ethnography at the End of an Era”. In Akhil Gupta and James Ferguson (eds.). *Culture, Power, Place: Exploration in Critical Anthropology*. Durham: Duke University Press: pp. 1-29.
- Lee, Gary Y. 2010. “Culture and Settlement: The Present Situation of the Hmong in Australia”. In Nicholas Tapp and Gary Y. Lee (eds.). *The Hmong of Australia: Culture and Diaspora*. Australian National University Press. pp. 11-24.
- Lee, Gary Y. and Nicholas Tapp. 2010. *Culture and Customs of the Hmong*. California: Greenwood Press
- Leonard, Karen. 1999. “Finding one’s own place: Asian landscape Re-vision in rural California”. In Akhil Gupta and Ferguson (eds.). *Culture, Power, Place: Exploration in Critical Anthropology*. Durham: Duke University Press: pp. 118-136.
- Schliesinger, Joachim. 2003. *Ethnic groups of Laos*. Bangkok : White Lotus
- Tapp, Nicholas, Jean Michaud, Christian Culas and Gary Y. Lee. 2004. *Hmong/Miao in Asia*. Silkworm Press.
- Tapp, Nicholas. 1989. *Sovereignty and Rebellion: The White Hmong of Northern Thailand*. Oxford: Oxford University Press.
- Wang, Yang. 2012. *A Comprehension of Feng-shui and Its Relevance to Landscape Architecture*. Department of Landscape Architecture. Swedish University of Agricultural Sciences. Retrieved August 5, 2013 from http://stud.epsilon.slu.se/4022/1/wang_y_120402.pdf
- Yang, Dao. 1993. *Hmong at the turning point*. Jeanne L. Blake (eds.). Minneapolis: World Bridge Associate.